

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Сумська філія

Кафедра гуманітарних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

081 Право (право)

№4 за темою «СОЦІАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЇ ЮРИСТА»

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 р. №7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 р. №8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 р. №7

Розглянуто на засіданні кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 р. №2

Розробник:

Професор кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії ХНУВС, канд. іст.
наук, ст. наук. співр. Надія ДЕМИДЕНКО

Рецензент:

Професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Харківського
національного університету внутрішніх справ, доктор філософських наук,
професор Олександр ТЯГЛЮ

План лекції

1. Об'єктивний характер спеціалізації юридичної роботи її основні види
2. Соціальна роль юристів в окремих сферах суспільного життя.
3. Міжнародні та національні стандарти професійної діяльності юристів.

Рекомендована література

Основна

1. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.]; за ред. Ю. М. Оборотова.: Фенікс, 2012. 492 с.

URI: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/3325>

2. Бандурка О. М., Скакун О. Ф. Юридична деонтологія: Підручник. Харків: Вид-во НУВС, 2002. 336 с.

URI: <http://librarium.freehostia.com/pravo/deontolog/10/yuridichna-deontologiya-bandurka-skakun.html>

Додаткова

1. Оборотов Ю. М. Традиції та оновлення у правовій сфері: питання теорії (від пізнання до розуміння права) : монографія :Юридична література, 2002. 280 с.

URI: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=7lZqLKsAAAAJ&hl=ru>

Інформаційні та навчальні ресурси в Інтернеті

1. Національна парламентська бібліотека України. URL:<http://www.nplu.org/>
2. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.

URL:<http://www.nbuv.gov.ua>

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

1. Об'єктивний характер спеціалізації юридичної роботи її основні види.

Юридична робота – це дуже багатогранна діяльність. Вона здійснюється у всіх сферах соціального життя. Юристи працюють в органах законодавчої, виконавчої та судової влади, прокуратурі, нотаріаті та адвокатурі. Фахівці-правознавці працюють в юридичних відділах, бюро і т.п. підприємств і соціально-культурних установ, в кооперативних організаціях, громадських об'єднаннях, в органах, що здійснюють міжнародні зв'язки, в освітніх та науково-дослідних установах.

Фахівці юридичного профілю використовуються в контрольних та інспекційних органах (торгівлі, фінансів тощо), в комісіях із захисту прав неповнолітніх та інших комісіях, які перебувають при органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, в апараті відділів та управлінь виконавчих органів. Юристи очолюють комітети з законодавства та інші комітети законодавчих органів. Намітилася тенденція залучення до роботи зазначених органів фахівців, що мають юридичну освіту, обумовлена побудовою правової держави, підвищенням ролі права і юристів в житті суспільства. Залежно від змісту юридичної роботи, сфери її застосування, форм і методів ведення вона поділяється на відповідні види.

До основних видів відносяться: правосуддя, прокурорський нагляд, надання юридичної допомоги громадянам та організаціям (адвокатська діяльність), здійснення нотаріальних дій, правова робота в державних органах, на підприємствах в установах і організаціях. Існування різних видів юридичної роботи обумовлює спеціалізацію юристів, без якої кваліфіковане та успішне виконання того чи іншого виду роботи малоймовірно.

Визначення видів юридичної діяльності залежить певною мірою від того, який критерій взяти за основу класифікації. Нами вже було визначено три види юридичної діяльності за основними формами її здійснення – практична, наукова, освітня, що дуже важливо для її загальної характеристики. Однак, є й інші критерії, використання яких надає змогу охарактеризувати юридичну діяльність в іншій площині, або іншому аспекті через призму науково-дослідницького інтересу. Так, наприклад, виділяють:

За змістом: консультування, тлумачення, виступи в юридичних установах, ведення юридичної справи тощо.

За професійною спеціалізацією або за суб'єктами здійснення: адвокатська, слідча, прокурорська, судова, нотаріальна.

За соціальними сферами: юридична діяльність в сфері економіки, політики, в духовній сфері.

За кількістю уповноважених осіб, що здійснюють розгляд юридичної справи: індивідуальна (одноособова), колегіальна (колективна).

За змістом інтелектуальної роботи (пізнавально-пошукова, організаційна, реконструктивна, реєстраційна, комунікативна).

Найбільшого практичного значення має проведення класифікації видів юридичної діяльності за спеціальностями, які історично склалися в межах юридичної професії та значною мірою відбивають зміст окремих професійних напрямів юридичної роботи, їх характеристиці присвячується окремий розділ, в якому будуть визначені особливості кожної юридичної спеціальності, її роль в процедурі розгляду та вирішення юридичної справи, риси схожості та відмінностей по відношенню до інших спеціальностей.

Професіограма — повний опис особливостей певної професії, що розкриває зміст професійної праці, а також вимог, які вона ставить перед людиною. Професіограма складається на основі аналізу змісту професійної діяльності і містить у собі загальну характеристику професії і вимоги, що професія ставить до людини. Професіограма — це по суті документ, у якому подано комплексний, систематизований і всебічний опис об'єктивних характеристик професії і сукупності її вимог до індивідуально-психологічних особливостей людини. Головною частиною професіограми є психограма, що включає повний опис власне психологічних характеристик та професійно важливих особистісних якостей спеціаліста.

Основними аспектами професіограми юриста є соціальний (намагання встановити істину, справедливість; гуманізм; чесність), реконструктивний (вміння всебічно аналізувати отриману інформацію, формулювати гіпотези; творчий, оригінальний підхід до розв'язання завдань; проникливість), комунікативний (емоційна врівноваженість; тактовність; вміння чітко

формулювати свої думки), організаційний (самодисциплінованість, цілеспрямованість, наполегливість; організаторські здібності), засвідчувальний — розвинута письмова мова; вміння швидко узагальнювати інформацію; вміння письмово описувати юридичні явища).

2. Соціальна роль юристів в окремих сферах суспільного життя.

Юридична діяльність має свою специфіку, що обумовлено її організаційним, управлінсько-розпорядчим та владним характером. Роботу юристів можна спостерігати в різних сферах суспільного життя, на різних рівнях організації соціального організму. Це прийняття законів, організація їх виконання, здійснення правосуддя, захист інтересів громадян, а також участь у вирішенні інших важливих питань. Поступово сфера використання юридичних знань поширюється, що надає відповідного авторитету професії юриста. Це об'єктивний процес, який не треба пов'язувати зі штучною тенденцією юридизації знань (юридична логіка, юридична соціологія, юридична етика). Авторитет юриста зростає одночасно з підвищенням авторитету права. Слід відзначити, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства цей процес так і відбувається. Право все більше проникає в систему соціальних зв'язків, втягуючи все більшу кількість людей у багатогранні правові відносини, завдяки чому підвищується роль захисників права.

У зв'язку з цим чекають свого юридичного вирішення проблеми морального порядку, яких раніше не існувало. Саме юристам у першу чергу доведеться проектувати правовий шлях вирішення цих проблем, як це має бути у правовій державі (за умов, що вони знаходяться у сфері правового регулювання). Наприклад, це проблема офіційного визнання, легалізації сексуальних меншин, проблема визнання особистого права на смерть, проблема застосування смертної кари, питання участі у військових місіях на території іноземних держав тощо. Перш за все — це моральні питання, а потім вже правові. Тому їх вирішення значною мірою залежить від суспільної моралі, від морального вигляду тих, кому доведеться встановлювати відповідні правові заборони, надавати права, наділяти обов'язками.

Діяльність юриста характеризується множинністю соціальних зв'язків, повсякденним безпосереднім дозволом життєвих ситуацій, що виникають у всіх сферах життєдіяльності людей: у побуті, сім'ї, праці, економіці, сфері культури, соціального забезпечення і т.д. І немає нічого більш непрофесійного для юриста, ніж прояв байдужості, байдужості до долі людини. Юридична професія вимагає від особистості об'єктивності, володіння почуттям справедливості та співчуття, особистої бездоганності.

Робота юриста пов'язана з правовим дозволом виникають у житті ситуацій, із захистом прав і законних інтересів особистості, суспільства і держави. Юристу за родом роботи доводиться підбивати конкретний життєвий випадок під конкретну норму, тобто під загальне правило, що пропонує вид і міру можливого або належного поведіння. Для чого від юриста потрібно не тільки висока професійна компетентність, а й громадянська життєва позиція

Громадянська позиція юриста має велике значення при соціальної оцінці фактів, подій, що мають юридичне значення, при виборі виду і міри примусового впливу до правопорушника, при обранні та застосуванні до винного встановленого рамками закону покарання. Скажімо, надмірно строга установка юриста може привести до розширення їм сфери дії кримінального закону, до застосування більш суворих заходів покарання. Помірна установка може виразитися в обмеженні сфери дії кримінального закону і в пом'якшенні покарання. Ліберальна установка юриста може призвести до необґрунтованого прояву "гуманізму" стосовно злочину і несправедливим, нелюдським відношенню до потерпілого, до суспільства в цілому.

Службова діяльність юриста носить державний характер. Вона пов'язана з питаннями дотримання державної дисципліни, забезпечення законності, зміцнення правопорядку та ін. Багато юристів займають посади в державному апараті, перебувають на державній службі і наділені владними повноваженнями. Робота юриста характеризується високими вимогами до точного відповідності прийнятих ним рішень чинному законодавству. Він зобов'язаний активно проводити в життя політику держави, відповідально ставиться до дорученої справи, бути готовим до захисту прав, свобод і законних інтересів особистості, інтересів суспільства і держави від протиправних посягання.

Звертаючись до політичної сторони нашого питання, то варто зазначити, що політик — це особа, яка професійно займається політичною діяльністю, обіймає чи прагне до певної громадської посади. Вони можуть належати до різних гілок влади: виконавчої (наприклад президент, мер), судової (наприклад посади мирового судді чи окружного прокурора у США), але більшість політиків належить до законодавчої гілки влади (члени парламентів, міських рад). У таких спосіб юристи можуть здійснювати роз'яснювальну діяльність із громадянами щодо тлумачення норм деяких законів, подолання законодавчих прогалин та колізій, забезпечувати у різний правовий спосіб забезпечення дотримання прав людей, громадян, осіб та дітей.

3. Міжнародні та національні стандарти професійної діяльності юристів.

Міжнародне співтовариство юристів розробило стандарти професійної діяльності юриста, які містяться в таких документах: «Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів» (1990), «Деонтологічний кодекс, Кодекс правил здійснення адвокатської діяльності адвокатів Європейського співтовариства» (1988), «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку» (1979), «Основні принципи, що стосуються незалежності судових органів» (1985), «Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочину і зловживання владою» (1985), «Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх», «Пекінські правила» (1985), «Основні положення про роль адвокатів», прийняті на конгресі ООН (1990), «Мінімальні стандартні правила поведінки з ув'язненими», прийняті на першому конгресі

ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками (1955) та ін.

Міжнародні стандарти професійної діяльності юриста – це загальні деонтологічні вимоги (норми і принципи), які пред'являються до юриста –судді, адвокату та іншим фахівцям у галузі права незалежно від державних кордонів їх професійної діяльності з метою гуманізації суспільних відносин, утвердження законності та правопорядку в кожній країні світу.

Зрозуміло, кожна країна має свої традиції і специфіку в області діяльності працівників юридичної праці, зумовлені національним судоустроєм, структурою державної влади і управління, законодавством.

Однак є загальні вихідні положення, які володіють або повинні володіти однаковою силою в державах з гуманістичної, демократичної спрямованістю розвитку. Ці вихідні положення, що стали загальними правилами міжнаціональної діяльності (а не тільки національними правилами), і є міжнародні стандарти професійної діяльності юриста. Багато з них були прийняті в Європейському співтоваристві і повинні враховуватися всіма країнами-учасницями при перегляді національних деонтологічних норм з метою їх гармонізації та подальшого розвитку.

Так, Деонтологічний кодекс «Кодекс правил здійснення адвокатської діяльності адвокатів Європейського співтовариства» 1988), прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць, був визнаний моделлю для інтерпретації та застосування національних деонтологічних норм. Застосування норм «Деонтологічного кодексу» в міжнаціональній діяльності зобов'язує адвокатів підкорятися нормам своєї колегії тільки в тому випадку, якщо норми останньої не суперечать нормам цього Кодексу.

Під міжнаціональною діяльністю адвоката розуміється:

- всі професійні відносини з адвокатом іншої країни-учасниці
- діяльність адвоката в іншій країні-учасниці

Одним з найважливіших деонтологічних вимог є ідея «незалежність юридичної професії як гаранту для здійснення захисту прав людини та надання правової допомоги».

Незалежність юридичної професії (судді, адвоката) означає відсутність будь-якого тиску: як результату власних інтересів, так і зовнішніх впливів. Незалежність необхідна для забезпечення довіри з боку юристів суміжних професій (напр., довіри адвокату з боку суддів), а також з боку клієнтів.

Незалежність юридичної професії забезпечується:

- 1). гарантуванням з боку держави і закріпленням цих гарантій в конституції або законах;
- 2). справедливою системою організації юстиції, яка виключає будь-які необґрунтовані обмеження або втручання;
- 3). неупередженим рішенням судових органів, тобто рішенням на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонукання, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямого, з чийого б то не було боку і з яких би то ні було причин;

4). створенням умов для отримання громадянами правової допомоги з боку обраного або незалежного адвоката для захисту їх прав;

5). підтриманням професійними юридичними організаціями професійних стандартів і етичних норм;

6). взаємодією з урядовими та іншими інститутами для досягнення цілей правосуддя у процесі розробки національного законодавства та практики його застосування;

7). наявність незалежних самоврядних асоціацій юристів, визнаних чинним законодавством і здатних забезпечити незалежність юридичної професії, захистити юристів від необґрунтованих обмежень і порушень та ін

Другий принципової міжнародної деонтологічної норми діяльності юриста при виконанні ним професійних функцій є службове несумісництва як умова забезпечення незалежності.

Службове несумісництво означає неучасть судді, адвоката в комерційній або іншій діяльності, що відрізняється від його професії, і зобов'язує дотримуватися норм про службову несумісність, які прийняті суддями, адвокатами даної країни. Службовим несумісництва "Деонтологічний кодекс" визнає також заняття адвокатом адміністративної посади в органах юстиції, здійснення певних посадових обов'язків і функцій.

Третя деонтологічна вимога працівника юридичної сфери, що є міжнародним, стандартом, – гласність, але тільки там і тоді, коли це не заборонено. Юрист (суддя, адвокат та ін) зобов'язаний зберігати професійну таємницю щодо своєї роботи та конфіденційну інформацію, отриману в ході виконання ним своїх обов'язків. Згідно з «Пекінськими правилами» при відправленні правосуддя щодо неповнолітнього повинні поважатися його права на конфіденційність на всіх етапах, щоб уникнути заподіяння шкоди через непотрібної гласності або шкоди репутації.

Четверта вимога виражається в захисті юристом, наскільки можливо, інтересів клієнта як своїх власних, інтересів колеги і професії в цілому. Належне виконання юристом своїх професійних обов'язків відповідно до міжнародних деонтологічними вимогами створює необхідні умови для нормальної життєдіяльності суспільства.

Перелічені та інші міжнародні деонтології-етичні норми і принципи, визнані в якості міжнародних стандартів, ґрунтуються на фундаментальному принципі - визнання і дотримання основних вдачу людини. Прийняття «Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку» (1979). мало на меті здійснення правопорядку посадовими особами правоохоронних органів відповідно до принципів прав людини. Згідно «Кодексу» «кожен орган охорони правопорядку повинен нести відповідальність перед общественностью і бути їй підзвітним», а кожна посадова особа, будучи частиною системи кримінального правосуддя, запобігати злочинам, вести боротьбу з ними.

Поведінка посадових осіб з підтримання правопорядку має відповідати таким правилам:

1) поважати і захищати гідність і права людини;

2) застосовувати силу тільки в крайній необхідності і в тій мірі, в якій це потрібно для виконання їхніх обов'язків;

3) зберігати в таємниці відомості конфіденційного характеру;

4) проявляти обережність при збереженні та використанні інформації, яка відноситься до особистого життя інших осіб або може пошкодити їх інтересам і репутації;

5) не здійснювати, чи не підбурювати або терпимо ставиться до катуванням та іншим нелюдським зверненнями та покарань, не виправдовувати їх винятковими обставинами або посиланнями на розпорядження вищих осіб;

6) забезпечувати повну охорону здоров'я затриманих ними осіб, вживати заходів до надання їм медичної допомоги у разі необхідності;

7) перешкоджати будь-яким актам корупції і не здійснювати самому таких актів;

8) поважати закон і «Кодекс».

Міжнародні стандарти в галузі професійної юридичної діяльності, складені відповідно до ст. 1 Загальної декларації прав людини «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах», знайшли своє втілення в Конституції, інших нормативно-правових актах України, Дисциплінарних статутах працівників правоохоронних органів, Положеннях про дисциплінарних комісіях та ін. Вони є моделлю для подальшого вдосконалення професійної майстерності юристів в умовах побудови демократичної, соціальної, правової держави в Україні.

Перелік моральних вимог, які висуваються до юристів окремих професійних груп, містяться також в етичних (деонтологічних) кодексах юридичних професій. Серед них:

- Кодекс суддівської етики, затверджений XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 р., норми якого спрямовані на вирішення етичних питань, пов'язаних зі статусом судді,

- Правила адвокатської етики, схвалені Установчим З'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 р., які містять виклад узагальнених, найважливіших моральних та професійних вимог до діяльності та поведінки адвокатів;

- Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури, схвалений Всеукраїнською конференцією працівників прокуратури 28 листопада 2012 р. та затверджений наказом Генерального прокурора України від 28 листопада 2012 р. № 123;

- Кодекс професійної етики нотаріуса, прийнятий рішенням конференції Української нотаріальної палати 17 листопада 2007 р., в основу якого покладено Європейський Кодекс нотаріальної етики та заповіді Міжнародного союзу нотаріату. При цьому наказом Міністерства юстиції України від 4 жовтня 2013 №2104/5 було затверджено Правила професійної етики нотаріусів України, які є нормативно-правовим актом, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 9 жовтня 2013 р.

Установлені в Україні стандарти професійної етики юристів поширюються насамперед на діяльність правників, які вже набули відповідного статусу -

адвоката, судді, прокурора тощо. Однак кандидати на ці посади також мають дотримуватися етичних кваліфікаційних вимог, готуючи себе до гідної фахової діяльності.